

اختصارات اسامی جغرافیایی و یکسانسازی آنها^۱

فیروز رفاهی علمداری

(عضو گروه کاری اصطلاح شناسی)

سابقه استفاده از اختصارات در ادبیات نوشتاری ایران تاریخی کهن دارد. اختصارات برای سهولت در انتقال مفهوم و اطلاعات بکار گرفته می شود. امروزه اختصارات در تمام شعبون زندگی ما نقش دارد. استفاده از اختصارات نه تنها در زندگی روزمره و در محاورات عادی، همچنین در متون علمی و تجاری نیز بطور وسیع نقش دارد و از آنها بهره می بریم.

استفاده از اختصارات در اسامی نیز سابقه ای طولانی دارد. اختصارات برای سهولت در بیان و محاوره بکار میرود و به همین دلیل اسامی به صورت مختصر راحتتر گفته میشوند؛ مثلاً مملی (محمد)، فاطی (فاطمه)، ثوری (ثریا) و سایر را میتوان بعنوان نمونه نشان داد. امروزه دامنه استفاده از اسامی اختصار به اسامی اشخاص محدود نبوده، شامل اسامی جغرافیایی نیز می گردد. استفاده از اختصارات در اسامی جغرافیایی به صورت بین المللی و رسمی مورد توجه محافل جهانی است. در این مقاله بطور فشرده اختصارات در اسامی جغرافیایی مورد بررسی قرار می گیرد.

کلمه کلیدی: Acronyms, standardization

اختصارات به کلماتی اطلاق می شود که از بخش اساسی یک واژه، یا از قسمتهای مختلف چندین واژه ساخته می شوند. اختصارات در زندگی اجتماعی و علمی کنونی ما نقش اساسی دارند. استفاده از اختصارات برای تسریع در انتقال اطلاعات است. اختصارات در زبان فارسی با واژه مخفف شناخته شده است. استفاده از مخفف در ادبیات و بخصوص در شعر کلاسیک ایران سنتی پسندیده بوده است:

گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم ورت به دست نیاید چو سرو باش آزاده

اختصارات یا مخففا در ادبیات ما تابع ریتم و آهنگ بودند، بهمین سبب قانونمندی خاص خود را داشتند. لیکن اختصارات در علوم و فنون امروزی تابع قواعد ویژه ای هستند، که عدول از آن امکان پذیر نیست. ساخت اختصارات نیز به روشهای علمی انجام میگردد.

اختصارات علاوه بر زبان کتبی در زبان شفاهی نیز بکار میروند. بطور کلی اختصارات در طی تاریخ ابتدا در زبان شفاهی بوجود آمده و سپس به زبان نوشتاری نفوذ کرده اند. دسته ای از اختصارات تنها در زبان کتبی بکار میروند. در اصطلاح علمی به این گونه اصطلاحات اختصارات تصویری graphical abbreviation گفته میشود. اختصارات تصویری از واژه

¹ Acronyms and their standardization

های تک جزئی بوجود می آیند. بطور کلی کلیه اختصاراتی که در نقشه ها مورد استفاده هستند از این نوع هستند مانند RD (road) , ST (street). ره (راه). نگاهی به نمادهای مورد استفاده در نقشه ها مثالهای این دسته را روشنتر میکند. دسته دیگر اختصاراتی هستند که تنها در زبان نوشتاری بکار میروند؛ مانند س (سایر)، ع (عربی)، ف (فارسی)، فر (فرانسه). گروه سوم اختصاراتی که هم در زبان شفاهی و هم در زبان نوشتاری بطور موازی بکار میروند. اسامی ادارات، خبرگزاریها، تشکیلاتهای بین المللی و سایر ازین گروه هستند؛ مانند ایرنا، ایسنا، (رادیو و تلویزیون) بی بی سی.

برای بیان اختصارات و یا تلفظ آنها از دو روش استفاده میشود. بیان دسته ای از اختصارات تنها با تلفظ حرف الفبایی واقع میشود؛ مثلا UN, USA, IR (برای بیان این اختصارات می گوئیم آی آر، یو اس ائی، یو ان). بیان گروه دیگر اختصارات نه بعنوان حروف جداگانه، بلکه بعنوان یک واژه واقع شده و بهمان صورت هم گفته میشوند؛ مانند یونسکو UNESCO، رادار RADAR، ژئوماتیک Geomatic، ژئونیم GeoName، نهاجا، نزاچا، سمت (سازمان مدیریت)، سمپاد (سازمان مدیریت پرورش استعدادهای درخشان) و امثالهم. امروزه از اختصارت به دو صورت کلی استفاده بعمل می آید؛ استفاده از اختصارات در علم و تجارت، استفاده از اختصارات در اسامی.

استفاده از اختصارات در علوم

اختصارات در تمام شاخه های دانش بشری بطور وسیع رایج هستند. مفهوم اختصار در واژه های علمی عبارت است از انتخاب یک یا چند واحد صوتی برای بیان مفهوم کامل یک اصطلاح علمی. اختصارات در علومی مانند ریاضیات به صورت اشارات نیز به چشم می خورند. استفاده از زبان اشارات برای بیان یک مفهوم از دیرباز و پیش از ابداع خط رایج بوده است. این روش امروزه نیز در تمام جوانب زندگی ما حضور دارد، که کلیه علایم رانندگی از این قبیل هستند.

امروزه ما اختصارات را صرفا بصورت یک یا چند حرف که نمایشگر کل یک واحد هستند در نظر میگیریم.

اختصارات در واژه های تک جزئی با انتخاب یک یا چند حرف از آن واحد انجام میگیرد؛ مثلا اختصارات «ع»، «ف»، «ت» در فرهنگ دهخدا برای زبان «عربی»، «فارسی» و «ترکی» بکار رفته است. در برخی از واژه های تک جزئی برای بیان اختصار از چند حرف آن واژه استفاده میشود. برای مثال در فرهنگ عمید اختصارات «فر»، «رو»، «انگل»، «یو» و «هن» برای بیان زبان «فرانسه»، «روسی»، «انگلیسی»، «یونانی» و «هندی» استفاده شده است. این روش در سایر زبانها نیز بهمین صورت انجام می گیرد، که برای مثال در زبان انگلیسی از اختصارات تک حرفی مانند «a»، «acre» برای جریب، «h» برای height ارتفاع، «ha» برای hectare هکتار، «z» برای zinc به معنای فلز روی، و اختصارات دو حرفی مانند «al» برای آلومنیوم و «sq.» برای میدان، «pl.» برای plural به معنای جمع و سایر استفاده میشود. در زبان انگلیسی استفاده از سه و حتی چهار حرف برای ساختن شکل اختصار نیز رایج است؛ مانند «ave.» و «blvd.» که برای ساختن شکل اختصار خیابان و بلوار مورد استفاده است.

ساختن اختصارات برای کلمات مرکب و عبارتها به دو صورت انجام میشود. در برخی از واژه های مرکب از اولین حرف آن واژه برای ساختن شکل اختصار استفاده میکنند؛ برای مثال اسامی «نزاچا»، «نهاجا» شکل اختصار «نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی

ایران» و «نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران» است، «فائو» بجای سازمان کشاورزی و خواربار جهانی، WTO . استفاده از حروف آغازین ترکیبها و واژه های مرکب برای ساختن شکل اختصار رایجترین روش ساختن اختصارات است. برخی از این کلمات مانند «رادار» و «یونسکو» که خود شکل اختصار هستند در اثر استفاده مکرر به یک واحد مستقل با معنای مستقل تبدیل شده است. استفاده از اینگونه اختصارات در کلیه رشته های علمی رایج است مانند سی سی یو، آی سی یو، .

در گروه دیگری از ترکیبات و کلمات مرکب برای ساختن اختصارات تنها به اختصار کلمه نخست بسنده میشود و کلمه بعدی بهمان صورت کامل بعد از جزء اختصار بکار می رود؛ مانند V-day برای روز غلبه (Victory Day) ، H-bomb برای بمب هسته ای (Hydrogen bomb) .

روش دیگر ساختن اختصارات از چندین واژه، استفاده از چند حرف اول آن کلمات مرکب است. اینگونه اختصارات را در اصطلاح زبانشناسی clipping می نامند. برای مثال اینکوترمز «Incoterms» شکل اختصار واژه «International Commercial Terms» است که در امور بازرگانی، گمرکات و بانکداری بکار میرود. امروزه اختصارات نه تنها دارای بار معنایی هستند، بلکه برخی از آنان مانند «فوب»، «سی اند اف» دارای مفهوم حقوقی نیز هستند و مورد قبول مجامع بین المللی میباشند. بطور کلی، امروزه اختصارات یا توسط مجامع بین المللی ساخته میشوند و یا توسط مسئولین ملی یک کشور که در هر دو صورت مورد قبول عموم هستند و دارای ارزش حقوقی میباشند. ساخت و استفاده از اختصارات از چندین سال گذشته رایج گشته است. برخی از این اختصارات در اثر استفاده مکرر مورد قبول عامه قرار گرفته اند و درین مورد ابتدا توافق نظر عمومی موجود نبوده است. لیکن امروزه ساخت و استفاده از اختصارات به یک ضرورت انکارناپذیر تبدیل شده است.

استفاده از اختصارات در تجارت

استفاده از اختصارات در تجارت به دلیل گسترش علوم و فنون و استفاده از دستاوردهای علمی در امر تولید روز به روز گسترش بیشتری پیدا می کند. امروزه ساخت و تولید ابزار و تجهیزات علمی چنان شتابی گرفته است که قابل تصور نمیشود. به همین سبب استفاده از اختصارات برای نامگذاری کالاها به یک ضرورت بدل گشته است. نامگذاری کالا یا با ساختن و ابداع یک نام برای آن کالا میسر است مانند «بنز»، «پیکان»، «سونی»، «آیوا» و سایر، یا با استفاده از اختصار نام علمی کالا انجام میشود مانند دستگاه «ام.آر.آی»، دستگاه «رادار»، دستگاه «سی دی پلییر» و سایر.

اختصارات در کلیه شاخه های تجاری، صنعتی، کشاورزی و مهندسی مورد استفاده است. استفاده از اختصارات در بخش تجاری در مقایسه با علوم دارای حجم بیشتری است. به جرات میتوان گفت که تعداد اسامی تجاری فرآورده ها و تولیدات و مصنوعات انسانها از تعداد اسامی انسانها بیشتر است.

استفاده از کدهای رقمی علاوه بر روشهای موجود در ساخت اختصارات علمی در ساختن اختصارات تجاری رایج است. برای مثال اختصار 4WD (Four Wheel Drive) برای ماشینهای چهار چرخ، V6 (six valve engine) برای محرکه شش سیلندر از این نوع است.

استفاده از اختصارات در اسامی (جغرافیایی)

استفاده از اختصارات در اسامی از دیرباز در کلیه جوامع بشری رایج بوده است. این امر برای سهولت و راحتی گفتار مورد استفاده بوده است. یکی از موارد استفاده از اختصارات در اسامی کاربرد اختصارات در نامیدن محل های کار و مجامع عمومی است. امروزه سیستم پیچیده اجرایی و مدیریتی لزوم تاسیس ساختارهای جدید را بوجود آورده است. این مجامع برای معرفی وظایف خود از اسامی مرکب استفاده می نمایند که نشان دهنده ماهیت کاری آنان است. از طرف دیگر با توجه به اینکه استفاده از اسامی طولانی برای بیان منظور مشکل ساز است و انسانها تمایل به استفاده از حداقل کلمات برای نامیدن یک پدیده را دارند، اینگونه مجامع از اختصارات برای نامیدن خود استفاده میکنند. برای مثال سانکا (سازمان نقشه برداری کل ایران)، هما (هواپیمایی ملی ایران) و سایر. بهمین دلیل استفاده از اختصارات روز به روز فراوانتر میشود.

روش ساخت اختصارات در اسامی نیز متنوع است. برخی از اختصارات از اسامی تک جزئی ساخته میشوند که در اینصورت میتواند از یک، دو یا چند حرف اصلی آن واژه باشد. مثلاً «خ» برای «خیابان»، «م» برای «میدان» و سایر. استفاده از هجای اول اسامی اشخاص و یا تکرار هجای اول اسامی اشخاص بعنوان اختصار نیز از موارد رایج میباشد مانند «اسی» بجای «اسماعیل»، «فری» بجای «فریدون»، «Al» بجای «Alfred»، «Ed» بجای «Edward». استفاده از اختصارات برای اسامی جغرافیایی هنوز در ایران چندان رایج نشده است، لیکن اینکار دارای سابقه ای طولانی در جهان است. امروزه دیگران شهرهای ما را با نام «Teh.» برای «Tehran»، «Shiz» برای «Shiraz»، «Isph» برای «Isphahan» مورد استفاده قرار میدهند.

استفاده از اسامی جغرافیایی یکی از ضروریات سیاسی و اجتماعی زندگی امروزی است. بهمین سبب سازمان ملل متحد گامهایی را در این راستا برداشته است. از طرف دیگر سازمان ISO «International Standard Organization» نام شهرها و کشورهای جهان را بصورت اختصار ابداع نموده، که بصورت رسمی مورد استفاده مجامع بین المللی است. از طرف دیگر سایر سازمانهای بین المللی مانند سازمان پست جهانی، سازمان بین المللی مخابرات، فدراسیون بین المللی اتومبیلرانی و سایر مجامع بین المللی نیز اختصارات خاص خود را ابداع نموده اند، که اینگونه اصطلاحات نیز بصورت وسیع مورد استفاده هستند. استفاده از اختصارات در سطح بین المللی دارای ارزش کاربردی حیاتی است، و روز به روز نیز گسترش مییابد. از طرف دیگر آنچه مربوط به کشور ما میگردد اینست که ما تاکنون در ساخت و ابداع اینگونه اختصارات نقش فعالی نداشته ایم و در واقع مصرف کننده ابداعات سایرین بوده ایم. بهمین سبب ضرورت تابعیت از یک روال استاندارد و ثابت ما را بر آن میدارد تا هرچه سریعتر نقش اساسی خود را در این امر برپا نماییم. ساخت اختصارات مختص کشور ما باید توسط متخصصان این دیار انجام گیرد تا از بروز اشکالات پرهیز گردد. برای مثال سازمان استاندارد بین المللی دو حرف «IR» را بعنوان اختصار نام کشورمان «ایران» اختصاص داده است. همین نام در رسانه های برون مرزی ایران بصورت «IRI» یعنی مخفف «جمهوری اسلامی ایران» مورد استفاده است. فدراسیون بین المللی اتومبیلرانی سه حرف «THR» را برای شهر «تهران» استفاده میکند، که در سایر منابع بصورت «Teh» مورد استفاده است. از طرف دیگر باتوجه به ایجاد «پایگاه اسامی جغرافیایی» و امکان دسترسی کاربران به این پایگاه به زبان انگلیسی استفاده از اینگونه اختصارات را اجتناب ناپذیر می کند. در این پایگاه برای اجتناب از تکرار نام استانها باید از واژه های اختصار (Acronyms) برای آنها استفاده نماییم. ابداع این اختصارات و ترویج آن از طریق استفاده

در پایگاه مورد نظر با توجه به افزایش حجم داده ها در آینده و تسریع در دسترسی به این اطلاعات بسیار مهم و ضروری است.

با توجه به استفاده از حروف عربی برای زبان فارسی ساختن اختصارات برای اسامی رسمی ملی ما دارای ویژگی خاصی است. برای مثال در زبان انگلیسی اختصار پاره ای از کلمات با حذف حروف صدادار میسر می باشد. استفاده از این روش برای زبان فارسی با حروف عربی امکان پذیر نیست، زیرا حروف صدادار در این شیوه نگارش (خط) انعکاس نمی یابد.

اختصارات در کشور ما به دو صورت پدید می آیند. نخست ساخت اسم اختصار بر اساس نام اصلی به زبان فارسی مانند «نهایا»، «نزاها» و «سانکا» و سایر. دوم ساخت اختصار از ترجمه آن نام به زبان انگلیسی مانند NCC برای «سازمان نقشه برداری کشور»، NGO، برای «سازمان جغرافیایی کشور»، NIOC برای «شرکت ملی نفت ایران» و سایر.

برای ساختن اختصار در زبان فارسی روش رایج استفاده از اولین حرف کلمات موجود در آن است؛ مانند «نجا» که از اسم «نیروی انتظامی جمهوری اسلامی» بوجود آمده است.

اعلام اختصارات یک کشور توسط مسئولین آن کشور بسیار رایج و رو به گسترش است. اندکی تقصیر در منابع موجود نشان میدهد که کشورها در کنار ایجاد «بانک اطلاعاتی اسامی جغرافیایی» کشور خود به موضوع اختصارات اسامی جغرافیایی نیز پرداخته اند و بسیاری از اصطلاحات مورد استفاده بصورت اختصار در دسترس قرار گرفته است. برای مثال در «پایگاه اسامی جغرافیایی» کشور استرالیا، اسامی عوارض جغرافیایی در حیطه یک منطقه تعریف می شوند که نام آن منطقه (در اصطلاح ما استان) بصورت اختصار ثبت شده است. مثال دیگر ذکر اختصارات TX، CAL برای ایالت تگزاس و کالیفرنیا و سایر در امریکا است.

در سالهای اخیر سازمان ملل متحد برای کلیه پروژه ها و فعالیتهای خود که بصورت رسمی چاپ و در اختیار عموم قرار میدهد، اقدام به ضمیمه نمودن بخشی بعنوان «اختصارات مورد استفاده در اسناد» جاری می کند. بخش اعظم این اختصارات شامل اسامی جغرافیایی یا اسامی مورد استفاده در آن اسناد و مدارک می باشد.

با توجه به موارد فوق لزوم آغاز فعالیت جدی در این مورد اجتناب ناپذیر است. باتوجه به اینکه جمع آوری اسامی جغرافیایی و یکسانسازی آنها در برنامه کاری «کمیته یکسانسازی نامهای جغرافیایی» قرار دارد، و ضرورت استفاده از «اختصارات» در تمام شعون اجرایی و مدیریتی کشور حس میشود، زمان پرداختن به این امر حیاتی فرارسیده است. بهمین جهت یکی از وظایف اصلی «کمیته یکسانسازی نامهای جغرافیایی» در مقطع فعلی «گردآوری اسامی رسمی کشور و اختصارات مربوط به آنها» است. این کار میتواند توسط اعضای رسمی کمیته که از وزارتخانه ها و نهادهای مختلف هستند انجام گیرد. اقدام بعدی میتواند شامل گردآوری اسامی رسمی فوق الذکر به زبان انگلیسی باشد. سروسامان دادن به این اسامی و اختصارات آنها، نشر و تکثیر آن بین سازمانهای اداری و اجرایی کشور، اساس ایجاد رویه واحد و یکسانسازی اختصارات اسامی رسمی کشور است. از طرف دیگر اعلام این اسامی به مجامع بین المللی نقش و فعالیت ایران را در این مجامع مستحکمتر میکند. در اقدام بعدی «کمیته یکسانسازی نامهای جغرافیایی» باید برای کلیه شهرها، استانها و سایر اسامی جغرافیایی کشور که فاقد اختصار هستند، اقدام به ساخت اختصارات نماید. در آخرین مرحله با ایجاد «پایگاه اطلاعاتی اختصارات ایران» بطور مستقل، یا بعنوان بخشی از «پایگاه اطلاعاتی اسامی جغرافیایی» کلیه اطلاعات بصورت متمرکز در اختیار کاربران قرار میگیرد.

از آنجاییکه تعداد حروف هر زبان ، از جمله زبان فارسی، بسیار محدود است هنگام ابداع اختصارات به مواردی برمی خوریم ،که یک «اختصار» میتواند دارای مفهوم و مصداق متعدد باشد، همین امر نشان میدهد که این اطلاعات باید بصورت متمرکز فراهم گردد تا از سردرگمی اجتناب گردد. برای مثال امروزه بر اساس تصویب «سازمان استاندارد بین المللی» سه حرف ARM بعنوان اکرونیم کشور ارمنستان مورد قبول قرار گرفته است . همین اختصار توسط سایر منابع بعنوان اختصار کلمه ,Air Resouces Management و Agricultural Reasearch و Atomespheric Radiation Measurement, Management بکار میرود.

نتیجه گیری:

Acronyms یا اختصارات اسامی جغرافیایی امروزه بصورت وسیع در سطح بین المللی مورد استفاده است. در ایران نیز با توجه به گسترش تجارت و علوم ، از طرفی توجه خاص به اسامی جغرافیایی اختصارات و لزوم پرداختن به آنها در اولویت قرار گرفته است. بهمین سبب جمع آوری اختصارات رایج ، بررسی آنها و شیوه های ابداع اختصارات بسیار ضروری است. اختصارات در جامعه ما دارای تاریخچه جدیدی است . ویژگیهای زبان فارسی و خط فارسی روشهای خاص ابداع اختصارات را ضروری میکند. « کمیته یکسانسازی اسامی جغرافی» در مقطعی با کاربرد اختصارات مواجه خواهد شد. بهمین جهت ضروری است که در مقطع فعلی با تشکیل گروه کاری و یا تعریف این وظیفه در قالب گروه های کاری موجود اقدام به گردآوری، ساماندهی و ابداع اختصارات نماید.

گروه کاری اصطلاح شناسی اسامی جغرافیایی میتواند در این راستا گامهای مفیدی بردارد.